

Змест:

1 Рэзюмэ

2 Executive summary

4 Палітычная
лібералізацыя /
палітычная
дэмакратызацыя

7 Эканамічная
лібералізацыя

9 Якасць кіравання і
вяршэнства закону

11 Геапалітычная
арыентацыя

13 Культурная палітыка

Рэзюмэ

Чарговы выпуск «BISS-Trends» прадстаўляе паўгадавы маніторынг (ліпень–снежань 2013 г.) асноўных сфер жыццядзейнасці беларускай дзяржавы і грамадства.

Маніторынг прысвечаны асноўным тэндэнцыям у наступных галінах:

- палітычная дэмакратызацыя / палітычная лібералізацыя;
- эканамічная лібералізацыя;
- якасць кіравання і вяршэнства закона;
- геапалітычная арыентацыя;
- культурная палітыка.

Апісанне кожнай са сфер прадстаўляецца ў наступным парадку:

- агульная характарыстыка асноўных тэндэнцый;
- апісанне асноўных падзей, якія вызначылі ацэнку тренду;
- апісанне дадатковых падзей;
- кароткі прагноз на наступнае паўгоддзе.

У пачатку маніторынгу прыводзіцца кароткае падсумаванне асноўных тэндэнцый у пяці галінах (Executive summary). Таксама дадзены маніторынг змяшчае табліцу, якая адлюстроўвае ступень прагрэсу / рэгрэсу ў кожнай са сфер. У канцы маніторынгу прыводзіцца даведачны каталог асноўных падзей, фактаў і зменаў за другое паўгоддзе 2013 г. па кожнай з пяці разгледаных сфераў.

Авторы мониторинга: Аляксандр Аўтушка-Сікорскі, Аляксей Лашук, Дзяніс Мельянцоў, Юрый Чавусаў.

Редактор выпуска: Андрэй Елісееў.

Executive summary

Асноўныя паказчыкі ў сферы палітычнай дэмакратызацыі / палітычнай лібералізацыі ў другім паўгоддзі 2013 г. не зведалі значных змен. Дынаміка палітычна матываваных арыштаў застаецца ранейшай, як і накіраванасць дзеянняў уладаў у галіне абмежавання свабоды слова, свабоды асацыяцыі і сходаў. Асноўнай структурнай падзеяй паўгоддзя сталі змены, унесеныя ў Выбарчы кодэкс, якія накіраваныя, перш за ўсё, на патанненне выбарчага працэсу і ліквідацыю “шчылін” (напрыклад, забарона агітацыі за няўдзел у выбарах), якімі раней карысталася апазіцыя. Невялікія заканадаўчыя змены закрулі і дзейнасць недзяржаўных арганізацый (НДА), але ў цэлым прававое асяроддзе для НДА не зведала змен. Ранейшыя негатыўныя тэндэнцыі на ўзроўні правапрымяняльнай практыкі ў дачыненні да працы НДА захаваліся і ў другой палове 2013 г.

У эканамічнай сферы ў другім паўгоддзі 2013 г. назіралася тэндэнцыя дэлібералізацыі. Адзначалася разбалансаванасць макразэканамічнай сітуацыі і зніжэнне здольнасці Нацбанка кантраляваць сітуацыю ў грашовай сферы. Дзяржаўнае ўмяшальніцтва ў эканоміку ўзмацнілася для таго, каб забяспечыць выкананне мэтавых паказчыкаў эканамічнага росту да канца года (чаго, аднак, так і не ўдалося дамагчыся) і кантраляваць ход «комплекснай мадэрнізацыі». Распрацаваны Саветам Міністраў і Нацыянальным банкам План дзеянняў па структурным рэфармаванні і павышэнні канкурэнтаздольнасці эканомікі Рэспублікі Беларусь змяшчае меры па лібералізацыі эканамічнай сферы. Яго рэалізацыя патэнцыйна магла б палепшыць якасць кіравання ў эканамічнай сферы. Аднак да гэтага часу не зразумела, у якой ступені прапанаваны дакумент будзе рэалізаваны на практыцы.

Яшчэ адзін патэнцыйна важны крок у напрамку лібералізацыі – праект закона «Аб дзяржаўна-прыватным партнёрстве», які цяпер распрацоўваецца. Ён закліканы вызначыць прававыя рамкі для правядзення значных для грамадскасці праектаў са змяшаным дзяржаўна-прыватным фінансаваннем і парытэтным атрыманнем выгады. Адначасова, неадназначнай падзеяй стала рэфармаванне сістэмы судоў і змяненне выбарчага заканадаўства. У межах абноўленага Закона аб банкруцтве ўрад сфармаваў спіс са 101 «непатапляльнага» прадпрыемства, да якіх працэдура банкруцтва не можа быць ужытая, што ставіць суб’екты гаспадарання ў няроўныя ўмовы. У цэлым, прынятыя ў другім паўгоддзі 2013 г. рашэнні не мелі выразнай лібералізацыйнай скіраванасці, а таму трэнд у галіне якасці кіравання і вяршэнства закона застаўся без зменаў у параўнанні з папярэднім выпускам «BISS-Trends».

Афіцыйны Мінск працягнуў еўразійскі інтэграцыйны працэс, тым часам як нармалізацыі адносін з Еўрапейскім саюзам з прычыны наяўнасці палітычных зняволеных не адбылося. Скандал вакол развалу калійнага картэлю паміж «Беларуськаліем» і «Уралкаліем» і арышту Уладзіслава Баўмгертнера трохі азмрочыў беларуска-расійскія адносіны. Зрэшты, гэта не адбілася на інтэнсіўнасці ваенна-тэхнічнага супрацоўніцтва і на графіку сустрэч Лукашэнкі і Пуціна. Беларусі ўдалося забяспечыць сабе новы расійскі крэдыт у памеры да 2 млрд. далараў і ўзгадніць паліўны баланс на паўгода замест паквартальных балансаў 2013 г. Аднак дамагчыся адмены расійскіх экспартных пошлін на нафту на дадзеным этапе не ўдалося, гэтак жа як і не ўдалося атрымаць шосты транш крэдыту АКФ ЕўрАзЭС да канца 2013 г.

Важнай падзеяй у беларуска-еўрапейскіх адносінах стала згода Беларусі пачаць перамовы аб спрашчэнні візавага рэжыму і рэадмісіі. У той самы час, нягледзячы на досыць інтэнсіўныя дыпламатычныя кантакты, паўнаважнай нармалізацыі палітычных адносін не адбылося. Еўрапейскі саюз у кастрычніку падоўжыў дзеянне санкцый у дачыненні да беларускіх чыноўнікаў і блізкіх да кіроўнай эліты грамадзян.

Многія адмоўныя асаблівасці функцыянавання культурнага жыцця ў Беларусі захаваліся. Працягваецца палітызацыя і ідэалагізацыя культурнай сферы, яе дзяленне на афіцыйную, што ажыццяўляецца на бюджэтныя сродкі і карыстаецца падтрымкай уладаў, і неафіцыйную. Сур’ёзная канцэпцыя развіцця нацыянальнай культуры па-ранейшаму адсутнічае, а дзеянні дзяржаўных органаў у галіне «мяккай беларусізацыі» ў другім паўгоддзі 2013 г. былі нясмелыя і непаасцярожныя. У той жа час, станючым змяненнем у культурным жыцці Беларусі стала спыненне (або прынамсі змякчэнне) дзеяння так званых «чорных» спісаў выканаўцаў. Татальныя забароны на выступы нелаяльных да ўлады музыкаў заступілі асобныя, «кропкавыя» забароны на ажыццяўленне неафіцыйных культурных праектаў. ■

Сфера маніторынгу	Асноўная тэндэнцыя
Палітычная дэмакратызацыя	Стагнацыя, без якасных змяненняў
Эканамічная лібералізацыя	Рэгрэс, павелічэнне ўмяшальніцтва дзяржавы, адсутнасць структурных рэформаў
Якасць кіравання і вяршэнства закону	Без якасных змяненняў
Геапалітычная арыентацыя	Узмацненне залежнасці ад Расіі, актывізацыя кантактаў з Еўрасаюзам пры адсутнасці паўнаважнай нармалізацыі
Культурная палітыка	Стагнацыя, без якасных змяненняў

Трэнд 1

Палітычная лібералізацыя / палітычная дэмакратызацыя

Агульная характарыстыка асноўных тэндэнцый

У другім паўгоддзі 2013 г. паказчыкі палітычнай лібералізацыі і дэмакратызацыі не зведалі значных змен. Нягледзячы на пэўны рост выпадкаў адміністрацыйнага пераследу з палітычных прычынаў, колькасць палітычна матываваных арыштаў параўнальна з паказчыкам сярэдзіны 2012 г. У галіне абмежаванняў свабоды слова, свабоды асацыяцыяў і сходаў адбывалася ранейшая інтэнсіўнасць і скіраванасць дзеянняў уладаў. Некаторая стабілізацыя эканамічнага становішча ў краіне абумовіла меншую колькасць пратэстных выступаў спантаннага характару і пратэстаў арганізаваных груп, не звязаных са структурнай апазіцыяй.

Апісанне асноўных падзей, якія вызначылі ацэнку трэнду

1. Асноўнай структурнай падзеяй паўгоддзя сталі заканадаўчыя змены, якія закранулі прынцыпы правядзення выбараў і свабоды асацыяцыяў. 25 лістапада 2013 г. быў прыняты Закон аб унясенні змяненняў у Выбарчы кодэкс. Законапраект распрацоўваўся з канца 2012 г., аднак да верасня 2013 г. яго змест не быў вядомы ні грамадскасці, ні профільнай міжнароднай структуры – Бюро па дэмакратычных інстытутах і правах чалавека АБСЕ. Распрацаваная апазіцыяй версія змяненняў у Выбарчы кодэкс была праігнараваная ўладамі, гэтак жа як не былі задаволеныя патрабаванні аб правядзенні публічнага абмеркавання законапраекта.

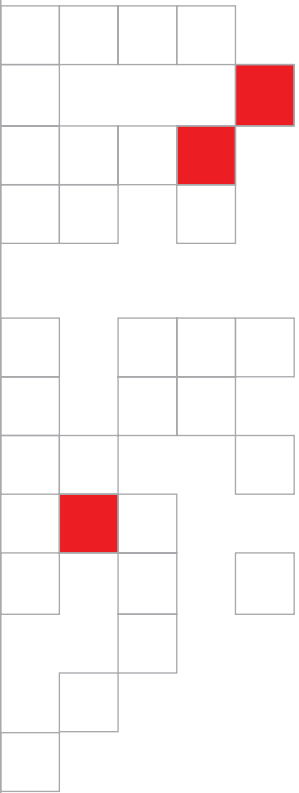
Большасць унесеныя у Выбарчы кодэкс зменаў скіраваныя на патанненне выбарчага працэсу (адмова ад дзяржаўнага фінансавання выдаткаў кандыдатаў на агітацыю з адначасовым павелічэннем магчымасцяў для папаўнення і выкарыстання выбарчых фондаў) і ліквідацыю “шчылін”, якімі раней карысталася апазіцыя ў ходзе выбарчых кампаній (напрыклад, забарона агітацыі за няўдзел у выбарах). Гэты законапраект дапоўніў пералік пытанняў, якія не могуць выносіцца на рэспубліканскі рэферэндум, забаронай на прыняццё новых, змяненне і адмену збораў (пошлін). У дадзеным выпадку відавочна, што прычына заканадаўчых зменаў ляжыць у нядаўніх грамадскіх ініцыятывах па скасаванні дзяржаўнай пошліны на допуск да дарожнага руху. Гэтыя і іншыя навінкі яшчэ больш ускладняць перадвыбарчую дзейнасць для незалежных кандыдатаў у дэпутаты і

апазіцыйных партый. Таксама выбары ў Палату прадстаўнікоў з гэтага часу будуць праводзіцца ў адзін тур, і пераможцам стане той, хто атрымаў адносна большасць галасоў у першым туры.

2. 2 кастрычніка 2013 г. быў прыняты Закон аб унясенні змяненняў у Закон «Аб грамадскіх аб'яднаннях». Станоўчым новаўвядзеннем стала змякчэнне крытэра рэгіянальнага прадстаўніцтва заснавальнікаў пры стварэнні рэспубліканскіх аб'яднанняў. Агульнае патрабаванне да ліку заснавальнікаў не змянілася: як і раней, патрабуецца 50 чалавек для стварэння рэспубліканскага аб'яднання. Але калі раней існавала патрабаванне мець не менш чым па 10 заснавальнікаў ад чатырох абласцей і горада Мінска, дык цяпер мінімальнае прадстаўніцтва ад кожнай вобласці – па адным заснавальніку ад рэгіёна. Закон скарачае пералік дакументаў, якія падаюцца для рэгістрацыі, а таксама ўдакладняе некаторыя пытанні рэгістрацыі міжнародных грамадскіх аб'яднанняў і іх аддзяленняў. Адначасова закон уводзіць дадатковую падставу для ліквідацыі грамадскіх аб'яднанняў: ненаданне штогадовых справаздач, якія вымагае заканадаўства, у рэгістрацыйны орган на працягу трох гадоў запар. Згодна з законам, ураду належыць на працягу трох гадоў стварыць інфармацыйны рэсурс з агульнай сістэмай уліку грамадскіх аб'яднанняў і партый. Арганізацыі грамадзянскай супольнасці выказалі сваю незадаволенасць тым, што згаданы закон распрацоўваўся без уліку іх меркаванняў. Парламент таксама палічыў немэтазгодным правядзенне спецыяльных парламенцкіх слуханняў па пытаннях удасканалення заканадаўства аб некамерцыйных арганізацыях, з ініцыятывай якога 9 ліпеня выступілі 25 НДА, уключаючы Цэнтр прававой трансфармацыі.

У цэлым, нягледзячы на прыняццё ў 2013 г. шэрагу заканадаўчых актаў, якія закранаюць інтарэсы няўрадавых арганізацый, прававое асяроддзе для іх не зведала значных зменаў. На ўзроўні правапрымяняльнай практыкі захаваліся ранейшыя негатыўныя тэндэнцыі, пры гэтым іх інтэнсіўнасць не змянілася.

3. У другім паўгоддзі 2013 г. трохі актывізаваліся традыцыйныя апазіцыйныя сілы. Гэтаму тэспрыяў шэраг фактараў: адсутнасць тэндэнцый да павелічэння рэпрэсіўнасці ўладаў у дачыненні да дэмакратычнай апазіцыі, наяўнасць спрыяльнай замежнапалітычнай кан'юнктуры (дзеянні афіцыйнага Мінска ў

напрамку нармалізацыі адносінаў з Захадам, што прадугледжвае ўстрыманне ад найбольш брутальных формаў рэпрэсіў) і спрыяльны ўнутрыпалітычны парадак дня (непапулярныя захады ўладаў у галіне эканамічнай палітыкі). У той жа час, выбарчая кампанія па выбарах дэпутатаў мясцовых Саветаў, якая пачалася ў самым канцы перыяду, не стала фактарам, які кардынальна ўплывае на актывізацыю апазіцыі і абумоўлівае рэпрэсіўную актывнасць рэжыму.

Апісанне дадатковых падзей

1. Да гэтага часу ў поўнай меры не запрацавалі папраўкі ў Закон «Аб сацыяльным абслугоўванні», якія ўвайшлі ў сілу ў першым паўгоддзі 2013 г., падрыхтаваныя з удзелам грамадскасці. Яны закладаюць механізм дзяржаўнага фінансавання няўрадавых арганізацый пры дапамозе дзяржаўнага сацыяльнага заказу і працэдур закупак паслуг НДА з боку дзяржавы. Гэта новаўвядзенне можа станоўча адбіцца на фінансаванні некаторых сацыяльных арганізацый. Разам з тым, распрацоўваюцца механізмы ужыцця гэтай нормы на практыцы, скіраваныя на абмежаванне кола суб'ектаў, для якіх гэты механізм будзе даступны.

2. Практыка адвольных адмоваў у рэгістрацыі грамадзкіх аб'яднанняў працягнулася і ў

другой палове мінулага года. Сярод іншага, дзяржаўныя органы паўторна адмовілі ў рэгістрацыі аб'яднанню «Рускі свет», шэрагу абласных структур Беларускай хрысціянскай дэмакратыі (якая, зняверыўшыся ў мажлівасці зарэгістравацца ў статусе партыі, спрабавала легалізаваць сваю дзейнасць у якасці абласных грамадскіх аб'яднанняў), магільёўскаму аб'яднанню «Цэнтр гарадскіх ініцыятываў». У выніку, усё больш беларускіх НДА рэгіструюцца ў суседніх краінах (перш за ўсё ў Літве і Польшчы), часткова пераносячы туды сваю дзейнасць. Адзначаная ў першай палове 2013 г. тэндэнцыя да актывізацыі пераследу незарэгістраваных аб'яднанняў не атрымала свайго развіцця. Крымінальная справа, распачатая па артыкуле 193-1 у дачыненні да жыхара Шчучынскага раёна Аляксея Шчадрава, які арганізаваў прытулак для бяздомных, была спыненая пасля рэгістрацыі прыватнай сацыяльнай установы.

3. Па паказчыку пераследу ўдзельнікаў пратэстных акцый, у цэлым, назіраецца ранейшы ўзровень інтэнсіўнасці. Нягледзячы на пэўны рост выпадкаў адміністрацыйных затрыманняў, колькасць асоб, у дачыненні да якіх было ўжытае адміністрацыйнае спаганне ў выглядзе арышту, застаецца стабільным з невялікай тэндэнцыяй зніжэння.

	2012		2013	
	I паўгоддзе	II паўгоддзе	I паўгоддзе	II паўгоддзе
Администратыўны пераслед	160	75	57	106
У тым ліку з прымяненнем администратыўнага арышту	72	32	27	25

Дадзеныя Праваабарончага цэнтра «Вясна».

Разам з тым, арышт ужываецца і ў дачыненні да ўдзельнікаў санкцыянаваных акцый, у тым ліку традыцыйнага характару (акцыя на Дзяды ў Мінску 3 лістапада, акцыя з нагоды памятнай даты «Слуцкага збройнага чыну» ў Слуцкім раёне 24 лістапада). Колькасць дазволена масавых акцый трохі павялічылася, хоць яна па-ранейшаму невялікая: калі ў першай палове 2013 г. было дазволена ўсяго тры акцыі (з іх дзве прымеркаваныя да традыцыйных памятных дат), то ў другой палове 2013 г. апазіцыя атрымала дазвол на правядзенне сямі акцый (з іх чатыры – традыцыйныя). У той жа час, заяўкі на правядзенне акцый па сацыяльных пытаннях, супраць непапулярных мер эканамічнай палітыкі ўладаў у дзясятках

выпадках былі забароненыя, таксама як і шэраг праваабарончых пікетаў за вызваленне палітвязняў. З пададзеных Партыяй БНФ заявак у 20 гарадах на правядзенне акцый супраць размяшчэння ў Беларусі расійскіх ваенных баз была задаволеная толькі адна. Характар рэагавання ўладаў на спонтанныя і арганізаваныя неструктураванымі апазіцыйнымі групамі акцыі (напрыклад, пратэст супраць увядзення дзяржаўнай пошліны за допуск да дарожнага руху) застаецца ранейшым. Шараговыя ўдзельнікі пратэстаў сутыкаюцца з параўнальна мяккімі санкцыямі (затрыманні, штрафы), у той час як лідэры і актывісты апазіцыі падвяргаюцца больш жорсткаму пераследу ў выглядзе прэвентыўных затрыманняў і арыштаў.

4. Паказчыкі свабоды слова застаюцца на ранейшым узроўні: на працягу ліпеня–верасня 2013 г. Беларуская асацыяцыя журналістаў зафіксавала затрыманні не менш за сем журналістаў падчас ажыццяўлення імі сваіх прафесійных абавязкаў, а таксама шэраг выпадкаў пераследу блогераў і ўдзельнікаў інтэрнэт-форумаў, уключаючы аўтара нашумелых інтэрнэт-ролікаў пра жыццё Мінска Руслана Мірзоева. У ліпені ўступіла ў сілу новая рэдакцыя Закона «Аб выдавецкай справе ў Рэспубліцы Беларусь», а 7 кастрычніка Аляксандрам Лукашэнкам былі ўнесены дапаўненні і змяненні ва ўказы аб ліцэнзаванні і ажыццяўленні кантролю,

у тым ліку, і за выдавецкай і паліграфічнай дзейнасцю.

5. Кампанія па выбарах дэпутатаў мясцовых саветаў, якая стартвала 16 снежня, стане першай, праведзенай у межах змененай рэдакцыі Выбарчага кодэкса. Асноўныя яго новаўвядзенні паўплываюць на этап кампаніі, звязаны з правядзеннем агітацыі. Аднак ужо цяпер можна канстатаваць змяншэнне долі прадстаўнікоў апазіцыі ў выбарчых камісіях: у параўнанні з мясцовымі выбарамі 2010 г. колькасць уключаных у тэрытарыяльныя камісіі прадстаўнікоў апазіцыі зменшылася ўтвая. ■

Кароткі прагноз на другое паўгоддзе

Кампанія па абранні дэпутатаў мясцовых Саветаў не выведзе апазіцыйную актыўнасць на якасна новы ўзровень. Аднак, і істотнага павелічэння рэпрэсіўнай актыўнасці ўладаў таксама не будзе. Разам з тым, варта чакаць пэўнага павелічэння паказчыкаў адміністрацыйнага пераследу і арыштаў у перыяд агітацыйнай кампаніі ды збору подпісаў. Адмова ад дзяржаўнага фінансавання агітацыйнай кампаніі зробіць выбары яшчэ больш незаўважнымі для выбаршчыкаў. Пазітыўныя змены па паказчыку палітычнай лібералізацыі магчымыя ў тым выпадку, калі адбудзецца нармалізацыя адносінаў з Захадам ці прынамсі інтэнсіфікацыя палітычных адносін. Аднак нават у гэтым выпадку паляпшэнні не адаб'юцца на працэсе дэмакратызацыі, і па выніках мясцовых выбараў улады не дапусцяць уваходжання ў мясцовыя Саветы прадстаўнікоў апазіцыйных партый.

Трэнд 2

Эканамічная лібералізацыя

Агульная характарыстыка асноўных трэндэнцый

У другім паўгоддзі 2013 г. адзначалася разбалансаванасць макраэканамічнай сітуацыі і зніжэнне здольнасці Нацбанка кантраляваць сітуацыю ў грашовай сферы. Гэта выяўлялася ў шырокай падтрымцы ліквіднасці камерцыйных банкаў. Рэагуючы на пагаршэнне паказчыкаў у пачатку другога паўгоддзя, дзяржава павялічыла ступень умяшання ў эканоміку, каб дасягнуць планавых паказчыкаў росту да канца года. Умяшанне дзяржавы, сярод іншага, выявілася ў кантролі над ходам «комплекснай мадэрнізацыі». Аднак мэтавыя значэнні макраэканамічных паказчыкаў па выніках года дасягнутыя не былі і ў значнай меры адрозніваліся ад афіцыйнага прагнозу.

Апісанне асноўных падзей, якія вызначылі ацэнку трэнду

1. Эканамічныя ўлады замарудзілі тэмпы росту заробтнай платы ў даляравым эквіваленце, каб палепшыць сітуацыю са збытам тавараў на замежных рынках. Зрэшты, гэта не ўтрымала беларускі экспарт у краіны па-за СНД ад падзення на 37,4% у грашовым выражэнні па выніках 2013 г. Зніжэнне аб'ёмаў экспарту абумовіла далейшае зніжэнне тэмпаў росту ВУП у другім паўгоддзі і захаванне высокага ўзроўню складскіх запасаў. Пагаршэнню кан'юнктуры на замежных рынках спрыяў таксама выхад «Уралкалія» з трэйдынгавай сістэмы «БКК», што пацягнула за сабой зніжэнне сусветных цэн на калій і падзенне аб'ёмаў экспарту і валютнай выручкі «Беларуськалія». Акрамя таго, негатыўны ўклад у гандлёвы баланс унесла зніжэнне аб'ёмаў пастаўкі расійскай нафты і падзенне аб'ёмаў экспарту нафтапрадуктаў. Драйверам росту ВУП у другім паўгоддзі 2013 г. быў выключна ўнутраны раздробны гандаль.

2. Выбар на карысць мадэрнізацыі вытворчасцяў замест правядзення мерапрыемстваў па структурным рэфармаванні эканомікі. Улады заклалі механізмы кантролю над ходам працэсу «комплекснай мадэрнізацыі», дзякуючы якой спадзяваліся паскорыць эканамічны рост. Пры гэтым «комплексная мадэрнізацыя», што стварала рызыкі для макраэканамічнай стабілізацыі ў першым паўгоддзі 2013 г., стала патрабаваць дадатковых сродкаў для завяршэння праграм мадэрнізацыі на асобных прадпрыемствах.

3. Банк развіцця, створаны для рэструктурызацыі сістэмы фінансавання

дзяржаўных праграм, як і меркавалася ў папярэднім выпуску «BISS-Trends», фармальна стаў інстытутам, што прыцэніў мяккую грашова-бюджэтную палітыку Нацбанка. Банк развіцця, ажыццяўляючы бюджэтнае фінансаванне дзяржаўных прадпрыемстваў, уносіў тым самым дыспропорцыі ў захаванне па забеспячэнні макраэканамічнай стабільнасці, робячы працэдуру і аб'ёмы дзяржаўнага фінансавання прадпрыемстваў меней празрыстымі, і нізкімі аб'ёмы «вяртання» сродкаў ад праграмы мадэрнізацыі.

4. Зацверджаны Саветам міністраў і Нацыянальным банкам «План дзеянняў па структурным рэфармаванні і павышэнні канкурэнтаздольнасці эканомікі Рэспублікі Беларусь» можна лічыць крокам у бок лібералізацыі. Увогуле Планам рэгулюецца грашова-крэдытная, тарыфная, бюджэтная і інвестыцыйная палітыкі. Згодна з планам, прадугледжваецца рэструктурызацыя сістэмы кіравання дзяржаўнымі прадпрыемствамі і прыняцце шэрагу мер па дэманалізацыі і павышэнні эфектыўнасці эканомікі. Аднак фактычна захаваны, прапісаныя ў плане, з'яўляюцца занадта агульнымі і не адпавядаюць маштабам, якія павінны быць прынятыя для структурнай перабудовы эканамічных механізмаў, так сама як і не сінхранізуюць эканамічную і грашова-крэдытную палітыкі. Верагодней за ўсё, План быў напісаны ў чаканні прыбыцця місіі МВФ і павінен быў стаць аргументам у перамовах аб выдзяленні новай крэдытнай лініі. Эфектыўнасць рэалізацыі мер, прапісаных у плане, застаецца пад вялікім пытаннем.

5. Улады спрабавалі адтэрмінаваць неабходнасць дэвальвацыйнай карэкціроўкі абменнага курсу за кошт знешняга фінансавання. У канцы года была дасягнутая дамоўленасць аб выдзяленні Расіяй стабілізацыйнага крэдыту памерам у 2 млрд. даляраў. Акрамя таго, трохі змяніўся трэнд на адмову ад прыватызацыі дзяржаўных прадпрыемстваў. У кастрычніку 2013 г. на продаж выставілі дзяржаўную долю ў Мазырскім НПЗ, кіроўнай кампаніі холдынгу «Гарызонт» і больш як у 30 іншых прадпрыемствах. Выглядае, што Расія разлічвае і на хуткую прыватызацыю беларускіх прадпрыемстваў па пяці інтэграцыйных праектах: Мінскім заводзе МЗКЦ, ААТ «Гродна Азот», ААТ «Пеленг» і ААТ «Інтэграл». Раней прыватызацыя прадпрыемстваў у межах гэтых праектаў была выключаная з абавязацельстваў для атрымання крэдыту Антыкрызіснага фонду ЕўрАзЭС.

Апісанне дадатковых падзей

1. Місія МВФ, якая прыбыла ў Мінск з постпраграмным маніторынгам у канцы 2013 г., канстатавала наяўнасць сур'ёзных рызыкаў у банкаўскай сферы, пагаршэнне сальда рахунку бягучых аперацый і фінансавага рахунку з прагнозам у бок пагаршэння. Для захавання макраэканамічнай стабільнасці місія парэкамендавала ўладам Беларусі ўвесці жорсткі курс макраэканамічнай палітыкі і сур'ёзна абмежаваць дырэктыўнае крэдытаванне з яго паэтапнай ліквідацыяй, замарозіць рост заробку на працягу 2014 г., а таксама падкрэсліла неабходнасць пераходу да структурнай перабудовы эканомікі.

2. Адначасова з гэтым, падпісанне нафтавага балансу на першае паўгоддзе 2014 г., замест паквартальнай балансавай схемы, якая ўжывалася ў 2013 г., дасць магчымасць Беларусі павялічыць валютную выручку ад экспарту нафтапрадуктаў за кошт выключэння з дамоўленасці аб пастаўках нафты жорсткай прывязкі да аб'ёмаў паставак нафтапрадуктаў на расійскі рынак. У той жа час, здаецца, што на баланс паставак нафты ў другім паўгоддзі 2014 г. будуць уплываць «зрухі» беларускіх уладаў у пытанні прыватызацыі шэрагу прадпрыемстваў расійскім бокам (у першую чаргу – продажу МЗКЦ). ■

Кароткі прагноз на наступнае паўгоддзе

З улікам паляпшэння кан'юнктуры на знешніх рынках, можна чакаць паляпшэння сітуацыі з сальда знешняга гандлю. Аднак рост экспарту магчымы толькі ў выпадку росту канкурэнтаздольнасці прадукцыі, што патрабуе зніжэння тэмпаў росту даходаў насельніцтва. Верагодна, урад пойдзе на гэты крок. Улады будуць імкнуцца да забеспячэння дадатковага прытоку замежнай валюты (хутчэй за ўсё, у першую чаргу ў выглядзе знешніх запазычанняў) для забеспячэння бягучага рэжыму манетарнай палітыкі. Адыход ад цяперашняга рэжыму ў першым паўгоддзі 2014 г. падаецца малаверагодным. Нізкія тэмпы росту ВУП захавоўцца. Намаганні па прыватызацыі дзяржуласнасці застануцца нізкімі; прыватызацыя шэрагу дзяржпрадпрыемстваў магчымая толькі для росту прытоку замежнай валюты ў выпадку росту дэфіцыту рахунку бягучых аперацый.

Трэнд 3

Якасць кіравання і вяршэнства закона

Агульная характарыстыка асноўных трэндэнцый

У сувязі з адмоўнымі наступствамі «калійнай вайны» і нарастаннем напружанасці макразканамічнай сітуацыі, кіраўніцтва краіны, падобна папярэднім крызісным перыядам, распачало крокі па падтрыманні эканамічнай актыўнасці з мэтай кампенсацыі эканамічных стратаў ад падзення экспартнай выручкі. Аднак прынятыя ў другім паўгоддзі 2013 г. рашэнні не насілі выразнай лібералізацыйнай скіраванасці. Той факт, што ў перыяд, які разглядаецца, не адбылося пагаршэння агульных рамачных умоваў, сведчыць аб стабілізацыі трэнду на нейтральнай адзнацы, гэта значыць «без змяненняў».

Апісанне асноўных падзей, якія вызначылі ацэнку трэнду

1. Зацверджаны Саўмінам і Нацбанкам План дзеянняў па структурным рэфармаванні і павышэнні канкурэнтаздольнасці эканомікі Рэспублікі Беларусь з'яўляецца красамоўным адказам на пагаршэнне эканамічнай сітуацыі ў краіне. У выпадку рэалізацыі шэрагу захадаў прапанаванага Плана, можна чакаць палепшэння якасці кіравання ў эканамічнай сферы. Паводле задумы аўтараў Плана дзеянняў, мэты і функцыі органаў дзяржаўнага кіравання павінны быць пераарыентаваныя з развіцця падпарадкаваных арганізацый на развіццё тэрыторый і відаў эканамічнай дзейнасці. План прадугледжвае ліквідацыю канцэрнаў і стварэнне на іх аснове карпаратыўных структур, дэманалізацыю эканомікі ў такіх галінах як энергетыка, транспарт, сувязь, жыллёва-камунальная гаспадарка, а таксама вялікую матывацыю кіраўнікоў дзяржаўных прадпрыемстваў праз увязку ўзнагароджання кіраўнікоў з паказчыкамі эфектыўнасці іх працы.

Дакумент таксама прапануе распрацаваць законы, якія забяспечваюць павышэнне эфектыўнасці асобных сфераў эканамічнай дзейнасці за кошт зніжэння іх прамога рэгулявання з боку дзяржавы, і ўніфікацыю з аналагічнымі нормамаі краін – удзельніц АЭП. Яшчэ не зразумела, у якой ступені «галоўны аператыўны дакумент» па забеспячэнні доўгатэрміновага ўстойлівага эканамічнага росту будзе рэалізаваны на практыцы.

2. У канцы лістапада 2013 г. Лукашэнка падпісаў пакет дакументаў, якія павінны рэфармаваць сістэму судовай, прымусовага выканання судовых рашэнняў і натарыята. Паводле задумы аўтараў законаў, аптымізацыя сістэмы судовай, у прыватнасці,

скасаванне Вышэйшага гаспадарчага суда як лішняга звяна ў судовай сістэме, а таксама канцэнтрацыя касацыйных функцый па ўсіх відах спраў у Вярхоўным судзе, павінны прывесці да аднастайнасці тлумачэння і правапрымяняльнай практыкі. У адпаведнасці з сусветнай практыкай, дзяржаўныя і прыватныя натарыусы надзяляюцца адзіным статусам натарыуса і абавязаныя заключыць дагавор страхавання грамадзянскай адказнасці. На базе органаў юстыцыі створана адзіная сістэма органаў прымусовага выканання, якая ўключае ў сябе Галоўнае ўпраўленне прымусовага выканання Мініюста і тэрытарыяльныя органы прымусовага выканання. Разам са зместавым бокам, паказальным з'яўляецца і працэдурны бок судовай рэформы. А менавіта тое, што насуперак Канстытуцыі яна прыведзеная ў дзеянне дэкрэтам прэзідэнта. Аднак зместавую частку рэформы можна вітаць, таму што эфектыўнасць сучаснай судовай сістэмы Беларусі далёкая ад ідэалу.

3. Праект закона «Аб дзяржаўна-прыватным партнёрстве», падрыхтаваны Міністэрствам эканомікі, закліканы стварыць прававую платформу для рэалізацыі значных для грамадскасці, перш за ўсё інфраструктурных праектаў са змяшаным дзяржаўна-прыватным фінансаваннем і парытэтным атрыманнем выгады. Урад звязвае з дзяржаўна-прыватным партнёрствам надзеі на эканамічны рост. Паводле ацэнкі урадавых экспертаў, прыняцце закона ў будучыні станоўча адаб'еца на павышэнні інвестыцыйнай прывабнасці Беларусі. Пытанне, як далёка гэтыя аптымістычныя дэкларацыі ўвасобяцца ў жыццё на фоне агульнага нестабільнага прававога клімату ў Беларусі, застаецца адкрытым.

4. Пастанова Савета міністраў аб узмацненні адказнасці за мадэрнізацыю прадпрыемстваў уводзіць дысцыплінарную адказнасць кіраўнікоў за невыкананне тэрмінаў мадэрнізацыі, на рэалізацыю якой выдзелены бюджэтныя сродкі. У кантракты, якія складаюцца з кіраўнікамі, павінны быць унесеныя пункты, якія прадугледжваюць іх абавязак забяспечваць выкананне мерапрыемстваў і адказнасць за іх невыкананне. У той жа час, згаданы План дзеянняў па структурным рэфармаванні і павышэнні канкурэнтаздольнасці эканомікі прапануе кіраўнікам шэраг станоўчых стымуляў для выканання паспяхова мадэрнізацыі, нахталт бонусаў і прэмій, у залежнасці ад вынікаў.

Апісанне дадатковых падзей

1. Новую рэдакцыю Закона «Аб эканамічнай неплацежаздольнасці (банкруцтве)» фактычна прывялі ў адпаведнасць з указамі прэзідэнта, якія рэгулююць дадзеную сферу. Асноўная мэта, якая ставілася пры прыняцці закона, – не дапусціць бескантрольнага прымянення механізму банкруцтва з мэтай абароны нацыянальных эканамічных інтарэсаў. Найважнейшая навіна – фарміраванне Саўмінама дакладнага пераліку прадпрыемстваў, да якіх працэдура банкруцтва не ўжываецца. З аднаго боку, прадстаўнікі дзяржаўных органаў заяўляюць, што практычнае значэнне пераліку – гэта свайго роду гарантыя ўрада, сігнал усім контрагентам прадпрыемства, што яго плацежаздольнасць будзе гарантавана падтрыманая. З іншага – калі суб'ект гаспадарання абаронены ад прымянення працэдур банкруцтва, ён перастае адэкватна ўспрымаць сігналы рынку і следам зніжае эфектыўнасць сваёй дзейнасці. У «стратэгічны спіс» увайшла 101 юрыдычная асоба, у тым ліку прадпрыемствы, якія вырабляюць ваенную прадукцыю, здабываюць і перапрацоўваюць стратэгічныя карысныя выкапні, доля якіх у экспарце краіны складае больш за 0,5%. У спісе таксама кампаніі, доля якіх у вытворчасці асобных відаў прадукцыі і паслуг у маштабе краіны складае больш за 10%. Прыняцце пераліку паказальнае з пункту гледжання «празрыстасці» правілаў гульні. З прадпрыемствамі, якія не ўвайшлі ў спіс, можа быць праведзеная працэдура банкруцтва на агульных падставах, а тыя, што ўвайшлі,

лічацца «непаатапляльнымі».

2. Удасканаленне заканадаўства аб канкурэнцыі праводзіцца ў Беларусі шмат у чым у імя пагадненняў у межах АЭП, што не змяншае важнасці гэтага працэсу. Так, у снежні быў прыняты новы Закон «Аб процідзеянні манопалістычнай дзейнасці і развіцці канкурэнцыі», які даў вызначэнні найважнейшым паняццям, накіраваў дамінантнага становішча суб'екта на рынку, а таксама заклаў пералік забароненых дзеянняў (бяздзейных) гаспадарчага суб'екта, які займае дамінантнае становішча, вынікам могуць быць абмежаванне або парушэнне інтарэсаў іншых гаспадарчых суб'ектаў. Актualізацыя антыманопольнага заканадаўства Беларусі была ў любым выпадку неабходная, таму прыняцце закона можна толькі вітаць.

3. Паводле інфармацыі намесніка міністра па падатках і зборах, дзяржаўныя органы плануюць падрыхтаваць змены ў Падатковы кодэкс з мэтай спрашчэння падатковага адміністравання, збліжэння бухгалтарскага і падатковага ўліку. Адначасовае развіццё электроннага ўзаемадзеяння дазволіць мінімізаваць кантакт плацельшчыка з падатковай інспекцыяй і скараціць фінансавыя і часовыя затраты. Безумоўна, гэта пазітыўныя сігналы, якія сведчаць аб імкненні да паляпшэння якасці кіравання. Праўда, як і ў выпадку з ужо згаданымі ініцыятывамі другой паловы 2013 г., іх рэальную эфектыўнасць можна будзе ацаніць пазней. ■

Кароткі прагноз на наступнае паўгоддзе

Інтэнсіфікацыя еўразійскай інтэграцыі і ўзрастанне канкурэнцыі для беларускіх, асабліва дзяржаўных, прадпрыемстваў на ўнутраным і знешнім рынках будзе весці, з аднаго боку, да прыняцця гарманізаваных з РФ і Казахстанам законаў рынкавай скіраванасці, а з другога – да завуляваных пратэекцыянізму дзяржаўных вытворцаў з зацверджанага спісу стратэгічных прадпрыемстваў.

Складана сказаць, у якой ступені будуць рэалізаваныя меры «Плана дзеянняў», прапанаванага ўрадам і Нацбанкам. Дакумент утрымлівае шэраг дзейных і сучасных рэцэптаў, але, магчыма, толькі ў малой ступені будзе даведзены да лагічнага завяршэння з прычыны яго супярэчнасці з існуючай «дзяржаўна-карпаратыўнай» эканамічнай сістэмай, якая аддае перавагу падтрымцы абраных прадпрыемстваў і галінаў агульнанацыянальнай лібералізацыі.

Выбары ў мясцовыя органы ўлады пачатку 2014 г. пакажуць дзеянне навінак выбарчага заканадаўства на практыцы. Якога-небудзь паслаблення адміністрацыйнага кантролю заходам і вынікамі выбараў чакаць зусім не варта. Накіраванасць агульнага трэнду будзе залежаць ад макраэканамічнай сітуацыі і сацыяльнай стабільнасці, прычым у зваротнай залежнасці: чым больш стабільнай будзе сітуацыя ў эканоміцы, тым меншая верагоднасць правядзення беларускімі ўладамі рэформаў у галіне якасці кіравання.

Трэнд 4

Геапалітычная арыентацыя

Агульная характарыстыка асноўных тэндэнцый

Другая палова 2013 г. у беларуска-расійскіх адносінах была азмрочаная канфліктамі паміж «Беларуськаліем» і «Уралкаліем». Беларускае кіраўніцтва працягвала зацягваць рэалізацыю інтэграцыйных праектаў з Расіяй, якая, тым не менш, працягвае субсідваць беларускую эканоміку. Нягледзячы на цяжкасці ў эканамічным вымярэнні двухбаковых адносін, Беларусь збольшага дзейнічала ў рэчышчы расійскай палітыкі. Гэта асабліва датычыцца ваенна-тэхнічнага супрацоўніцтва: у другім паўгоддзі былі праведзеныя маштабныя сумесныя ваенныя вучэнні, у Беларусь прыбыло дзяжурнае звяно расійскіх Су-27 у межах дамоўленасцяў аб стварэнні расійскай авіябазы.

Афіцыйны Мінск не вызваліў палітычных зняволеных, без чаго немагчымая нармалізацыя беларуска-еўрапейскіх адносін. У той жа час, актыўныя дыпламатычныя кантакты Беларусі з Еўрасаюзам працягнуліся. Мінск робіць акцэнт на працы з асобнымі краінамі ЕС. Гэтая тэндэнцыя адлюстроўвае імкненне прасунуць свае інтарэсы з дапамогай дзяржаваў, якія маюць крытычную пазіцыю ў дачыненні да Беларусі. Пасля Віленскага саміту «Усходняга партнёрства» галоўнай тэндэнцыяй у адносінах Беларусі і ЕС стала фарміраванне перамоўнага парадку дня. Станоўчай падзеяй стала заява міністра замежных спраў Уладзіміра Макея аб гатоўнасці афіцыйнага Мінска пачаць перамовы аб спрашчэнні візавага рэжыму з ЕС.

У адносінах з краінамі, якія развіваюцца, Беларусь негалосна адаптуе сваю знешнюю палітыку да рэалій аднапалярнага свету. Прыкладам гэтага з'яўляецца мінімізацыя адносін з Іранам і Сірыяй, актывізацыя кантактаў з празаходнімі арабскімі манархіямі і Турцыяй.

Апісанне асноўных падзей, якія вызначылі ацэнку трэнду

1. Адною з галоўных і, мабыць, найбольш скандальных падзеяў у беларуска-расійскіх адносінах другой паловы 2013 г стаў канфлікт вакол разарваных адносін паміж «Беларуськаліем» і «Уралкаліем», і звязанае з ім затрыманне ў Мінску генеральнага дырэктара «Уралкалія» Уладзіслава Баўмгертнера. Затрыманне расійскага топ-менеджара стала рэакцыяй беларускіх уладаў на дзеянні «Уралкалія», якія прывялі да спынення экспартных паставак «Уралкалія» праз «БКК». Нягледзячы на жорсткія публічныя

ацэнкі дзеянняў з боку абедзвюх удзельніц канфлікту, Беларусь імкнулася падкрэсліць, што канфлікт меў выключна «калійны» характар і не павінен уплываць на іншыя аспекты беларуска-расійскіх адносін. Рэакцыя Крамля на дзеянні беларускага боку таксама была вельмі стрыманай.

2. Беларускія ўлады настойліва спрабавалі дамагчыся павелічэння фінансавай падтрымкі з боку Расіі, пры гэтым мінімальна выконваючы ўзятая на сябе абавязальствы ў межах інтэграцыйных працэсаў. Праграма-максімум для Мінска ў другім паўгоддзі 2013 г. палягала ў тым, каб дамагчыся больш хуткай адмены расійскіх экспартных пошлін на нафту, узгадніць нафтавы баланс на 2014 г. у аб'ёме 23 млн. тон, атрымаць шосты транш крэдыту Антыкрызіснага фонду ЕўраАзЭС у памеры 440 млн. даляраў і «крэдыт на мадэрнізацыю» ў памеры, не меншым за 2 млрд. даляраў. Акрамя гэтага, беларускія ўлады працівілі прыватызацыі прадпрыемстваў расійскім бізнесам, імкнуліся аднавіць развалены калійны картэль і забяспечыць выключна фармальны характар аб'яднання ў межах МС і АЭП.

Выканаць гэтую праграму атрымалася толькі часткова. Беларусь не дамаглася адмены экспартных пошлін на нафту, і ёй не быў выдзелены да канца года апошні – шосты – транш АКФ ЕўраАзЭС. Тым не менш, Расія пагадзілася надаць Беларусі новы крэдыт у памеры да 2 млрд. даляраў, якога афіцыйны Мінск дамагаўся яшчэ з сакавіцкага пасяджэння Вышэйшага Дзяржсавета Саюзнай дзяржавы. Істотным дасягненнем для беларускага боку стала ўзгадненне паліўнага балансу на паўгода, а не па квартална, як гэта практыкавалася на працягу 2013 г. Заяўлены аб'ём паставак расійскай нафты на першае паўгоддзе ў 11,5 млн. тон дазваляе разлічваць на запытаны гадавы аб'ём у памеры 23 млн. тон, але толькі пры выкананні расійскіх умоваў.

3. Знакавай падзеяй у нафтавай сферы была заява Уладзіміра Пуціна ў ходзе пасяджэння Вышэйшага Еўразійскага эканамічнага савета аб поўнай адмене ўсіх выключэнняў, абмежаванняў і правілаў па перамяшчэнні тавараў (у тым ліку ліквідацыі экспартных пошлін на нафту) да 2015 г. Варта адзначыць, што падобныя заявы расійскі бок рабіў і раней, старанна абумоўліваючы магчымасць такой адмены ў будучыні строгім выкананнем партнёрамі ўсіх узятых на сябе абавязкаў у межах АЭП. Асноўнай прэтэнзіяй да расійскага боку з боку Беларусі і Казахстана стала спроба паглыблення інтэграцыі і стварэнне яе палітычнага вымярэння без належнай

рэалізацыі ўжо дасягнутых дамоўленасцей у межах стварэння зоны свабоднага гандлю і мытнага саюза трох краін. Лукашэнка выказаўся супраць увядзення адзінай валюты і стварэння палітычнай надбудовы саюза, а Назарбаеў – супраць нетарыфных абмежаванняў у межах тройкі.

4. У беларуска-еўрапейскіх адносінах у другім паўгоддзі 2013 г. працягнуліся інтэнсіўныя дыпламатычныя кантакты і спробы вызначыць сферы перспектыўнага супрацоўніцтва паза балючымі палітычнымі тэмамі. Міністр замежных спраў Беларусі Уладзімір Макей, санкцыі супраць якога ЕС прыпыніў у чэрвені, 22 ліпеня ўзяў удзел у міністэрскай сустрэчы ў межах «Усходняга партнёрства» ў Бруселі. У канцы кастрычніка Еўрасаюз яшчэ на год працягнуў санкцыі ў дачыненні да Беларусі, хоць у спісе асобаў і кампаній, у дачыненні да якіх дзейнічаюць абмежавальныя меры, адбыліся змены: з яго былі выдаленыя 13 прозвішчаў і 5 прадпрыемстваў, але адначасова ў ім з'явіліся 3 новыя прозвішчы. На саміце «Усходняга партнёрства» ў Вільні Беларусь прадстаўляў У. Макей, які заявіў пра гатоўнасць пачаць перамовы аб спрашчэнні

візавага рэжыму з ЕС. Варта заўважыць, што Беларусь не адказвала на адпаведнае запрашэнне Еўракамісіі з лета 2011 г.

Апісанне дадатковых падзей

1. Дадатковай станоўчай падзеяй Віленскага саміту стала правядзенне ў яго межах бізнес-форуму, у якім узяў удзел міністр эканомікі Мікалай Снапкоў. Ідэя гэтага форуму адпавядае разуменню беларускімі ўладамі сэнсу і карысці ўсяго «Усходняга партнёрства»: яно павінна ў першую чаргу актывізаваць эканамічнае супрацоўніцтва.

2. 20 снежня адбылося падпісанне Пагаднення аб фінансаванні праекта «Схема мабільнасці для мэтавых кантактаў паміж людзьмі (MOST)» паміж Беларуссю і Еўрапейскай камісіяй у межах Штогадовай праграмы дзеянняў ЕС для Беларусі. Пагадненне прадугледжвае прыцягненне сродкаў тэхнічнай дапамогі ЕС у памеры 5 млн. еўра. Сродкі павінны пайсці на пашырэнне міжасабовых кантактаў паміж Беларуссю і ЕС у сферах культуры, адукацыі, моладзевай палітыкі і навуковых даследаванняў. ■

Кароткі прагноз на наступнае паўгоддзе

У беларуска-расійскіх адносінах будзе пераважнай тэма паглыблення еўразійскай інтэграцыі. Магчымыя абвастрэнні адносінаў у ходзе абмеркавання палажэнняў Дагавора аб стварэнні Еўразійскага эканамічнага саюза, дзе Беларусь паспрабуе забяспечыць для сябе максімальна выгадныя ўмовы. Казахстан будзе разглядацца ў якасці тактычнага саюзніка для недапушчэння ўзмацнення палітычнага складніка саюза і празмернага ціску Расіі.

Кантакты афіцыйных Мінска і Брусэля стануць больш інтэнсіўнымі з пачаткам перамоваў аб падпісанні пагадненняў аб спрашчэнні візавага рэжыму і рэадмісіі. Напярэдадні чэмпіянату свету па хакеі–2014 магчымае вызваленне беларускімі ўладамі палітычных зняволеных, наяўнасць якіх да гэтага часу перашкаджае нармалізацыі адносінаў з Еўрасаюзам.

Трэнд 5

Культурная палітыка

Агульная характарыстыка асноўных тэндэнцый

Другое паўгоддзе 2013 г. прыўнесла ў культурнае жыццё Беларусі шэраг станоўчых зменаў: практычна перасталі дзейнічаць так званыя «чорныя» спісы выканаўцаў, а на змену татальным забаронам на выступы нелаяльных да ўлады музыкаў прыйшлі асобныя, «кропкавыя» забароны на ажыццяўленне неафіцыйных культурных праектаў. Аднак многія адмоўныя характарыстыкі культурнай сферы захаваліся. Так, працягваецца палітызацыя і ідэалагізацыя культурнай сферы, яе палярызацыя і дзяленне на афіцыйную, што ажыццяўляецца на бюджэтныя сродкі і карыстаецца падтрымкай уладаў, і неафіцыйную. Абедзве часткі існуюць у паралельных плоскасцях, і запатрабаваныя рознай аўдыторыяй, што ўносіць напружанасць у асяроддзе творчых работнікаў і, безумоўна, не спрыяе кансалідацыі грамадства.

У Беларусі па-ранейшаму адсутнічае паўнаважанае канцэпцыя развіцця нацыянальнай культуры, паслядоўная і ўзважаная дзяржаўная палітыка ў гэтай галіне. На працягу другога паўгоддзя 2013 г. улады зрэдку рэагавалі на ініцыятывы грамадзянскай супольнасці, якая па-ранейшаму значна апырэджвала нясмелыя і непаслядоўныя крокі ў галіне «мяккай беларусізацыі». Знізіўся эстэтычны ўзровень афіцыйных культурных праектаў: яны сталі яшчэ больш закрытымі, спрошчанымі, арыентаванымі на сярэдняй якасці гатункі сучаснай расійскай культурнай прадукцыі.

Апісанне асноўных падзей

1. Падзеі другога паўгоддзя 2013 г. засведчылі, што забаронныя спісы выканаўцаў перасталі дзейнічаць. 24–25 жніўня ў Музеі народных рамёстваў у Дудутках пасля трохгадовага перапынку змаглі выступіць музыкі папулярнага гурта «Крамбабуля»; у верасні адбыўся дваццаты фестываль беларускай музыкі «Рок па вакацыях», у якім узялі ўдзел гурты «Крама», «Палац», Кася Камоцкая і іншыя выканаўцы. 15 кастрычніка ў мінскім клубе «RE:PUBLIC» адбыўся першы «Шчодры фестываль» агульнанацыянальнай кампаніі «Зробім лепш», у якім узялі ўдзел маладыя беларускія гурты «NAVI», «HURMA», «AMAROKA», а таксама група «Vinsent». У лістападзе – снежні бесперашкодна выступала большасць музыкаў, чыя канцэртная дзейнасць была складанай раней. Адмена або прынамсі прыпыненне дзеяння «чорных спісаў» выканаўцаў можа сведчыць пра тое, што ўлады ўсвядомілі бессэнсоўнасць

і хібнасць такіх забаронаў. Яны выклікаюць адмоўную рэакцыю прыхільнікаў музычнай творчасці і самі ж выцяснюць выканаўцаў у апазіцыйнае асяроддзе. Магчыма, зрэшты, што гэтыя перамены звязаныя з кулуарнымі перамовамі і дасягнутымі кампрамісамі. Так ці інакш, на пачатку 2014 г. забарона на выступы ў Беларусі дзейнічала толькі ў дачыненні да самай папулярнай музычнай групы, якая адкрыта крытыкуе беларускія ўлады, – «Ляпіс Трубяцкой». Складанасці з прэзентацыяй творчасці час ад часу ўзнікаюць таксама ў «Свабоднага тэатра» і ў музыкі Змітра Вайцюшкевіча. Эпізодычныя забароны і абмежаванні на фоне пэўнага агульнага «пацяплення» культурнага клімату сведчаць пра гатоўнасць уладаў у любы момант зноў змяніць «палітыку перніка» на «палітыку бізуна» і служаць яшчэ адной перасцярогай для ўсіх удзельнікаў культурнага жыцця: свабода творчасці ў сучасных умовах магчыма толькі ў абмен на хаця б мінімальную лаяльнасць да ўладаў.

2. Працягнуліся выпадкі цензуры і ідэалагізацыя сучаснай культурнай прасторы. У лістападзе дэпутаты Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу РБ прынялі папраўкі да законапраекта аб арганізацыі і правядзенні культурна-відовішчных мерапрыемстваў, якія ўводзяць адміністрацыйную адказнасць арганізатараў за правядзенне такіх мерапрыемстваў без гастрольных пасведчанняў. Пасведчанні ў Беларусі выдаюцца ва ўпраўленні ідэалагічнай працы, культуры і па справах моладзі аблвыканкама або Мінскага гарвыканкама. Унесеныя змены яшчэ больш пашырылі паўнамоцтвы чыноўнікаў. Улічваючы адвечную боязь чыноўнікаў прымаць самастойныя рашэнні, іх імкненне пазбегнуць якой-небудзь адказнасці, часцяком невысокі ўзровень кампетэнтнасці, новыя выпадкі неабгрунтаваных забаронаў і абмежаванняў не прымусілі сябе доўга чакаць. Да прыкладу, 24 жніўня ў Вілейскім раёне Мінскай вобласці міліцыя перашкодзіла правядзенню фестывалю «Burning Summer Open Air». У лістападзе без выразнага тлумачэння прычын былі адмененыя два канцэрты вядомага музыкі З. Вайцюшкевіча (у Полацку і ў Оршы). У тым жа месяцы працаўнікі міліцыі сарвалі кінапрагляд дакументальнай стужкі «40 дзён сялянскай рэспублікі», прысвечанай Слуцкаму збройнаму чыну ў Доме культуры вёскі Казловічы Слуцкага раёна. Самая бязглузды забаронай апошняга часу стала пазбаўленне выдавецкай ліцэнзіі прыватнага выдавецтва «Логвінаў», які спецыялізуецца на выданні беларускай літаратуры. Міністэрства інфармацыі прыняло

такое рашэнне ў сувязі з тым, што выдавецтва выпусціла альбом «Прэс-фота Беларусі 2011», пазней прызнаны экстрэмісцкім.

3. Па-ранейшаму вельмі супярэчлівай застаецца правядзенне «мяккай беларусізацыі». З аднаго боку, у апошні час улады не перашкаджалі яе правядзенню (папулярнасць набылі курсы беларускай мовы «Мова ці кава»), а ў некаторых выпадках і ўдзельнічалі ў падрыхтаваных грамадзянскай супольнасцю ініцыятывах. Напрыклад, 23–24 ліпеня ў Мінску ўдалося правесці VI з'езд беларусаў свету, арганізаваны міжнародным грамадскім аб'яднаннем «Згуртаванне беларусаў свету “Бацькаўшчына”».

Грамадскасць дамаглася перакладу абвестак у Мінскім метрапалітэне на беларускую мову, было вынесенае рэзананснае судовае рашэнне аб накладанні штрафу на службовых асобаў, якія далі адказ на рускай мове на беларускамоўны зварот. З іншага боку, афіцыйныя ўлады рэдка самі робяць істотныя крокі ў галіне «мяккай беларусізацыі». Іх дзеянні застаюцца млявымі і супярэчлівымі (гатуёнасць Мінкультуры разгледзець пытанне надання статусу гісторыка-культурнай каштоўнасці асобнаму палотнішчу нацыянальнага бел-чырвона-белага сцяга, а не сцягу як аб'екту), і ствараецца ўражанне, што чыноўнікі расцэньваюць гэтую галіну як «зону небяспекі». Калі разумець «беларусізацыю» шырэй за простае павялічэнне ужывання беларускай мовы, то цалкам відавочна, што вывучэнне і папулярызацыя багатай і разнастайнай гісторыка-культурнай спадчыны беларусаў сапраўды ўступае ў супярэчнасць з існуючай дзяржаўнай ідэалогіяй.

Краткий прогноз на следующее полугодие

Галоўнай падзеяй 2014 г., які абвешчаны Годам гасціннасці, афіцыйныя ўлады бачаць Чэмпіянат свету па хакеі. Ён закліканы прадэманстраваць усяму свету «моцную і квітнеючую Беларусь» ва ўсёй красе. Таму ўлады будуць пазбягаць рэзанансных забаронаў і абмежаванняў свабоды творчасці. Разам з тым, няма падстаў чакаць і прыкметнай лібералізацыі культурнага ландшафту. Ранейшыя тэндэнцыі ідэалагізацыі, палітызацыі і палярызацыі культурнай сферы захаваюцца. Нарастанне эканамічных цяжкасцяў можа прывесці да скарачэння фінансавання некаторых культурных праектаў, аднак асноўныя падзеі афіцыйнага культурнага дыскурсу будуць падтрыманыя. У працэсе «мяккай беларусізацыі» ўлады па-ранейшаму будуць нерашучымі, часцяком абмяжоўваючыся толькі рытарычнай падтрымкай.

Апісанне дадатковых падзей

1. У кастрычніку 2013 г. Міністэрства культуры Беларусі паведаміла аб будучым скарачэнні работнікаў устаноў культуры на 25 адсоткаў. Гэты крок зроблены ў межах рэформы сістэмы дзяржаўнага кіравання. У сітуацыі, калі няма сур'ёзнай і паслядоўнай праграма развіцця нацыянальнай культуры, узнікаюць абгрунтаваныя асцярогі, што скарачэнне штатаў можа замяніць такія неабходныя для сферы культуры структурныя, канцэптальныя рэформы, і прывядзе да абвастрэння і так складанай кадравай праблемы. Ужо першыя крокі ў гэтым кірунку – скарачэнне штата работнікаў і змяненне статусу Літаратурнага музея Максіма Багдановіча – выклікалі рэзкую нязгоду нацыянальна-арыентаванай інтэлігенцыі. Занепакоенне выклікалі і меней заўважныя для грамадскасці скарачэнні ў сельскіх дамах культуры і бібліятэках і перавод на пазабюджэтнае фінансаванне хору Дзяржтэлерадыё Беларусі.

2. Другое паўгоддзе 2013 г. – час правядзення шэрагу мерапрыемстваў, якія традыцыйна ўваходзяць у афіцыйны культурны дыкурс. Культурная праграма, прысвечаная Дню незалежнасці Рэспублікі Беларусь, «Славянскі базар у Віцебску», Дзень беларускага пісьменства (Быхаў), Свята горада ў Мінску, «Дажынкi» (Жлобін) і шэраг іншых мерапрыемстваў былі арганізаваныя з размахам і шырока асвятляліся ў дзяржаўных СМІ. Звыклымі асаблівасцямі такіх святаў стала празмернае ўзмацненне сістэмы бяспекі, запрашэнне вялікай колькасці самадзейных мастацкіх калектываў, артыстаў айчынай эстрады, прафесійны ўзровень якіх ствараў непаўторную атмасферу беларускага «аграгаламуру». ■